

De Toekomst van het Strafrecht in Nederland: Vier Scenario's

Inleiding	3
Scenario 1: De zaak centraal	6
Samenvatting	6
Toekomstverhaal	6
Scenario 2: De straf centraal	9
Samenvatting	9
Toekomstverhaal	9
Scenario 3: De mens centraal	12
Samenvatting	12
Toekomst verhaal	12
Scenario 4: De gemeenschap centraal	15
Samenvatting	15
Toekomstverhaal	15
Casus 1-4	19
Casus 1	19
Casus 2	19
Casus 3	20
Casus 4	21

Inleiding

Dit rapport schetst vier scenario's over wat er zou kunnen gebeuren met het strafrecht en de maatschappelijke effecten ervan in Nederland, tussen 2021 en 2035. De scenario's zijn ontwikkeld door de groep stakeholders van het project 'Strafrecht met Perspectief', mensen met zeer diverse kennis over het functioneren van het Nederlands strafrecht. Zij raadpleegden ook andere experts, inclusief mensen met radicaal andere denkbeelden dan zichzelf.

De scenario's zijn ontwikkeld tijdens een tweedaagse dialoog en uitgeschreven in een collectief en creatief proces, onder begeleiding van Reos Partners en The Hague Institute for Innovation of Law (HiIL). De vier scenario's zijn bedoeld om aan het denken te zetten. Ze helpen om de wereld te zien zoals deze zich zou kunnen aandienen.

Het doel van de vier scenario's is om een gedeelde taal te bieden voor gesprekken over wat er in de toekomst van het Nederlands strafrecht zou kunnen gebeuren. Om na te denken over de uitdagingen en strategische beslissingen die moeten worden genomen om invloed uit te oefenen op wat er zou kunnen gebeuren. De scenario's zijn bruikbaar voor alle organisaties die zo'n strategisch gesprek over de toekomst van het strafrecht willen voeren.

De scenario's zijn geen visies, ook geen voorspellingen, maar tonen verschillende mogelijkheden waarop de toekomst zich zou kunnen ontwikkelen. Op deze manier maken deze verhalen een geïnformeerd gesprek mogelijk, zonder dat iemand zich aan één bepaalde toekomst of positie hoeft te binden. Deze toekomstverhalen zijn geworteld in de ervaringen van mensen die met het systeem te maken hebben. Zij hopen dat hun inzichten worden gebruikt om het Nederlandse strafrecht maatschappelijk effectiever maken.

Door deze toekomst in overweging te nemen, zijn professionals werkzaam in het strafrecht in staat om strategische opties te identificeren met als doel om wendbaarder en effectiever te worden. Niet alleen om zich aan te passen aan een onzekere toekomst, maar ook om proactief de toekomst te beïnvloeden. De belangrijkste boodschappen die uit de scenario's naar voren komen, helpen om huidige uitdagingen en strategische implicaties en kansen te zien. Niemand kan voorspellen of controleren welk scenario zich zal voordoen, maar gezien het landschap van de vier geïdentificeerde mogelijke toekomst is er wel een aantal heldere opties voor actie mogelijk.

Een strategisch gesprek op basis van de scenario's zou er als volgt uit kunnen zien:

- Eerst worden de scenario's gepresenteerd of gelezen.
- Bij elk scenario kunnen deze vragen gesteld worden:
 - *Als dit scenario zich zou voordoen, wat betekent dit dan voor ons? Welke kansen en uitdagingen zien we?*
 - *Als dit scenario zich zou voordoen, wat zouden wij dan kunnen doen om dit te beïnvloeden, en hoe zouden we het willen beïnvloeden?*
- Tenslotte wordt het perspectief naar de huidige situatie verplaatst en met betrekking tot alle scenario's kan de volgende vraag gesteld worden: *Gezien deze vier mogelijke toekomst, wat willen we vandaag anders gaan doen?*

Wij hopen dat deze scenario's het gesprek over de toekomst van het strafrecht opent en vruchtbaarder maakt!

Scenario matrix: samenvatting van de scenario's

	Scenario 1 De zaak centraal	Scenario 2 De straf centraal	Scenario 3 De mens centraal	Scenario 4 De samenleving centraal
Algemene typering				
1. De stem van het scenario: waar wordt in geloofd?	We zijn overtuigd dat we een goed systeem hebben en dat er niet veel verandering nodig is.	We zijn overtuigd dat een veilige samenleving het best gerealiseerd kan worden door een sterke staat waarin hard wordt opgetreden tegen criminaliteit.	We zijn overtuigd van de veranderpotentie binnen de strafketen en van het belang van samenwerking met zorg- en sociaal domein.	We zijn overtuigd dat een veilige en vreedzame samenleving de verantwoordelijkheid is van de maatschappij als geheel.
2. Het speerpunt van het scenario	De strafrechtketen is efficiënt en levert veel en snel.	Opsporing en criminaliteitsbestrijding zijn centraal georganiseerd om zo snel en hard te kunnen optreden tegen criminaliteit.	De strafrechtketen is effectief, er is goede samenwerking en afstemming binnen de keten en met organisaties daarbuiten.	De samenleving en maatschappelijke instituties (waaronder onderwijs en zorg) zijn medeverantwoordelijk voor een veilige en vreedzame samenleving.
Structurele Kritische Onzekerheden: Strafdoelen (1)				
Strafdoelen: 1. vergelding 2. preventie: - resocialisatie - incapacitatie - afschrikking 3. herstel	Er is aandacht voor alle strafdoelen maar de nadruk ligt op vergelding (proportioneel en evenredig straffen).	Vergelden staat centraal en wordt vertaald als: 'we zullen het ze leren'. Nadruk ligt op afschrikking en incapacitatie.	Vergelding (proportioneel en evenredig straffen) blijft belangrijk, maar in toenemende mate ligt accent bij resocialisatie en herstel.	Vergelding is gereserveerd voor de meest zware criminaliteit. Resocialisatie en herstel zijn de norm. Aanvullend is er veel (maatschappelijke) aandacht voor preventie in de zin van voorkomen van criminaliteit.
Structurele Kritische Onzekerheden: Selectiviteit (2), Focus (3) en Financiering (4)				
Selectiviteit	Strafrecht wordt ingezet als optimum remedium.	Strafrecht wordt ingezet als unicum remedium.	Strafrecht wordt ingezet als ultimum remedium.	Strafrecht wordt ingezet als ultra ultimum remedium.
Focus: Mens of proces (systeem) centraal	De strafrechtketen denkt hoofdzakelijk vanuit de processen in de organisaties zelf.	De strafrechtketen is gericht op een efficiënte inrichting van het proces om te komen tot meer centrale sturing met ondersteuning van de private sector en AI.	De strafrechtketen verbindt de eigen organisatiedoelstellingen met doelstellingen waar de mens centraal staat.	De mens staat centraal en er wordt minder verantwoordelijkheid bij de strafrechtketen gelegd en meer bij de samenleving.

Financiering	Organisaties in de strafrechtketen worden separaat gefinancierd door J&V en met name op basis van output. Er is samenwerking, eerder ondanks dan dankzij de wijze van financiering.	Bekostigingssystematiek is afgestemd op doelstelling van streng straffen met grote budgetten voor opsporing en vervolging. Sterke toename private investeringen in veiligheidsdomein.	De bekostigingssystematiek in de strafrechtketen is expliciet gericht op overkoepelende outcome-doelstellingen en draagt bij aan samenwerking.	Bekostigingssystematiek is expliciet ketenoverstijgend. Investerings in andere sectoren (onderwijs, sociale instellingen en welzijn) dragen bij aan veilige en vreedzame samenleving.
Structurele Kritische Onzekerheden: Participatie (5) en Diversiteit (6)				
Participatie (slachtoffer en verdachte/dader) in het strafrecht	Participatie van slachtoffer is beperkt. Participatie verdachte/dader is beperkt. De zaakgerichte aanpak domineert.	Verdachte/ dader participeert niet in proces. Slachtoffer alleen als dat de strenge aanpak sterker maakt. Centrale en dadergerichte aanpak.	Participatie van slachtoffer en van verdachte/dader is belangrijk. Er is een ketenbrede persoonsgerichte aanpak en er is aandacht voor herstel.	Participatie van slachtoffer en verdachte/dader is de norm en slachtoffer en dader worden niet meer als termen gebruikt. Er is veel aandacht voor herstel. Er is sprake van een maatschappijgerichte aanpak.
Diversiteit binnen het strafrecht (verdachten/daders en/of professionals)	De diversiteit van medewerkers in de strafrechtketen is gering en dit verandert erg langzaam. Oververtegenwoordiging verdachten/ daders met migratieachtergrond.	De diversiteit van medewerkers in de strafrechtketen is gering. Verdachten en daders hebben in duidelijke meerderheid een migratieachtergrond. Zij worden gezien als de oorzaak en kostenpost van onveiligheid in Nederland.	Diversiteit medewerkers in de strafrechtketen neemt toe. Nadruk op preventie crimineel gedrag leidt tot een relatieve daling van gedetineerden met migratieachtergrond.	Er is sprake van diversiteit onder de betrokkenen bij normschending en zij weerspiegelen de maatschappij.
Structurele Kritische Onzekerheden: Politiek Klimaat (7) en Digitalisering (8)				
Het effect van het politieke klimaat op het strafrechtstelsel	De politiek is gevoelig voor overtuigingen en sentimenten van de stem van de kiezer en dit heeft invloed op de prioriteiten en financiering van het systeem.	Politiek gebruikt strafrecht voor eigen machtsbehoud en vergroting.	Politieke beslissingen worden in toenemende mate genomen op basis van wetenschappelijk onderzoek over de effectiviteit van sancties.	Politiek geeft meer autonomie aan professionals en biedt ruimte voor maatschappelijk middenveld en burgerparticipatie in alle gevallen buiten de zware misdaad.
De impact van digitalisering op opsporing, vervolging en berechting	Digitalisering vindt plaats, maar grotendeels in silo's en verloopt traag en moeizaam.	Optimale benutting van centrale digitale mogelijkheden voor opsporing en vervolging en executie.	Gebbruik van gedeelde digitale platforms ondersteunt de ketensamenwerking.	Digitalisering wordt ondersteunend gebruikt en een menselijke, psychologische aanpak staat centraal.

Scenario 1: De zaak centraal

Samenvatting

In deze toekomst concentreert het strafrecht zich op het streven naar een veilige en vreedzame samenleving via de klassieke wijze van opsporing, vervolging en berechting. Daarbij heeft het strafrecht niet als vanzelfsprekend ook een rol bij het oplossen van maatschappelijke problematiek die ten grondslag ligt aan criminaliteit, want daar zijn andere organisaties beter toe in staat. Het strafrecht is er met name om te laten zien wat we als samenleving wel en niet acceptabel vinden door middel van handhaving van onze waarden en normen.

De organisaties in de strafrechtketen in deze toekomst werken vanuit hun eigen organisatiesystematiek en richten zich daarbij primair op de individuele taak die zij binnen de rechtshandhaving hebben. Bedrijfsprocessen worden verbeterd en er wordt met name veel energie gestoken in het verbeteren van de doorlooptijden van de dossiers en zaken. Hier wordt mondjesmaat maatschappelijk succes mee geboekt.

Een klein deel van de mensen werkend in het strafrechtstelsel pleit voor meer aandacht voor de maatschappelijke effecten van de inzet van het strafrecht. Maar de nadruk ligt op het realiseren van de doelen van de eigen organisatie. De organisaties in de strafrechtketen werken samen, maar dat gebeurt eerder ondanks dan dankzij de wijze van financiering.

De politiek is gevoelig voor de overtuigingen en de stem van de kiezer wat van invloed is op de prioriteiten en de financiering van het systeem. Er is aandacht voor alle strafdoelen maar de nadruk ligt op vergelding in de zin van proportioneel en evenredig straffen.

Toekomstverhaal

In januari 2021 geven de Politie, het OM en de Rechtspraak in een interview met Trouw aan extra geld nodig te hebben om **personeelstekorten en de verouderde ICT-systemen** grondig aan te pakken: de politie vraagt om een extra investering van 600 miljoen euro, het OM van 100 miljoen euro en de Rechtspraak van 150 miljoen euro. Want **ondanks de enorme inzet van politie en justitie zijn de doorlooptijden erg lang**. Dit wordt met name door de betrokkenen bij ernstige verkeers- en zedendelicten onacceptabel gevonden. Ook andere organisaties in de strafrechtketen kampen met capaciteitsproblemen. Zo geeft 60% van de medewerkers in het gevangeniswezen aan een ongezond hoge werkdruk te hebben. Maar tegelijkertijd zijn veel mensen in de samenleving ervan overtuigd dat we een al goed systeem hebben en dat we niet veel veranderingen of investeringen nodig hebben.

Eind mei 2022, nog geen jaar na de moord op Peter R. de Vries, wordt een bekende rechter op schokkende wijze omgebracht, weer op klaarlichte dag. De verdenking ligt ook nu bij de georganiseerde drugscriminaliteit. Deze **herhaalde schokkende inbreuk op de rechtsstaat** maakt dat er veel extra middelen en capaciteit vrij worden gemaakt voor dit specifieke opsporingsonderzoek. Maar door het chronisch personeelstekort, zeker als het gaat om rechercheurs met expertise op het terrein van ondermijning, en ook door ontoereikende ICT en technische opsporingsmogelijkheden, én door de ingewikkelde juridische regels over informatie-uitwisseling en de vergaande rechtsbescherming van verdachten, **staan politie en justitie vrijwel machteloos** om het netwerk bloot te leggen dat achter de aanslag schuilgaat.

De directe verdachte van de moord is een 16-jarige jongen, licht verstandelijk beperkt (LVB), met een IQ van rond de 75, die is uitgelokt om de moord te plegen om status en aanzien te verwerven. Hij is bekend bij de Jeugdzorg en andere instanties en hij is al eerder in aanraking geweest met politie en justitie. **De informatie van al deze verschillende organisaties is onvoldoende bijeengebracht, wat heeft geleid tot een versnipperde aanpak.** “Een completer beeld over de verdachte had mogelijk geleid tot een betere aanpak van zijn problemen”, aldus de inspectie van J&V. Daarmee zegt de Inspectie niet dat de moord op de rechter voorkomen had kunnen worden.

In het voorjaar van 2023 wordt Europa overvallen door **een flinke economische recessie** waarbij de Nederlandse huizenmarkt volledig in elkaar zakt. Deze crisis leidt ertoe dat de politie, het OM en de Rechtspraak enkel 200 miljoen van de gevraagde 850 miljoen euro aan extra middelen van het nieuwe kabinet ontvangen. Op basis van incidenten zet daarnaast ook na 2023 het patroon van neerwaartse en opwaartse fluctuaties in budgetten voor de politie en justitie zich voort. **‘Extra middelen voor rechtshandhaving afhankelijk van incidenten’** kopt het NRC.

Van de 200 miljoen euro wordt ook een aantal kleine initiatieven opgezet die gericht zijn op betekenisvolle interventies voor slachtoffers en daders. Deze pilots werken aan een betere afstemming en samenwerking tussen de partners in de strafrechtketen. De meeste inspanning gaat uit naar het verder ontwikkelen van de ZSM-methode die bekend staat om parallelle, in plaats van lineaire, samenwerking op zaaksniveau bij veelvoorkomende criminaliteit, zoals diefstal en huiselijk geweld. **Er wordt een energieke start gemaakt met ZSM 3.0** om te komen tot een integrale dienstverlening door ZSM-partners en Veiligheidshuizen. De effecten van de nieuwe pilots zijn veelbelovend, maar **de ketenbrede samenwerking is erg arbeidsintensief en wordt ernstig bemoeilijkt door de gescheiden financieringsstromen.** De pilot ZSM 3.0 en ook andere pilots worden niet doorgezet. Het eindoordeel na het eerste jaar luidt dat er te veel tijd en inspanning nodig is om eventuele positieve effecten te kunnen rechtvaardigen.

Door de economische crisis moet de regering in 2025 fors bezuinigen en is er **onvoldoende budget voor de invoering van het nieuwe wetboek van Strafvordering.** Dit innovatietraject dooft na jaren van hard werken als een nachtkaars uit. Dit betekent ook dat er geen verdere investeringen worden gedaan om de positie van slachtoffers in het strafproces, waar begin jaren '20 veel aandacht voor was, te verbeteren. De beoogde verbeteringen in doorlooptijden worden ook niet gehaald. Er is weliswaar iets meer budget gekomen voor extra capaciteit maar **het opleiden van mensen kost tijd** en bovendien is er onvoldoende animo: **er zijn veel openstaande vacatures.** Bovendien zet de trend dat zaken steeds complexer worden en zaken dus meer tijd kosten zich voort.

De consequenties zijn schrijnend. Zo ook voor een jonge vrouw die verkracht is en meer dan één jaar moet wachten voor de politie haar aangifte kan opnemen. Hierdoor is al haar bewijsmateriaal verloren gegaan. Ze vertelt bij Jinek emotioneel over haar ervaring en hoe dit haar leven volledig ‘on hold’ zet. De maatschappelijke verontwaardiging is groot maar de politie en het OM zitten met hun handen in het haar. **De gemiddelde doorlooptijd voor zedenzaken neemt nog steeds toe en bedraagt in 2025 meer dan drie jaar.** Er is als gevolg van nieuwe technieken veel meer bewijs voorhanden dat allemaal bekeken moet worden. Daardoor zijn de onderzoeken ingewikkelder en langduriger geworden. “Alles gaat sneller”, stelt een politiewoordvoerder “behalve de afhandeling van zedenzaken.”

Toch wordt er in deze economisch moeilijke periode vanaf 2026 besloten om in te zetten op **verdere digitalisering van de strafrechtketen** omdat dit op termijn de inzet van het

strafrecht efficiënter en effectiever maakt. **Maar dit traject verloopt zeer moeizaam**, het gebrek aan middelen vraagt z'n tolen bovendien roept het veel weerstand op omdat het te veel vraagt van mensen die al tot hun oren in het werk zitten. De politie start een vernieuwde digitale intake maar die sluit niet aan bij de ICT-innovaties van het OM.

De meeste strafrechtzaken verwaarlozen complexe sociale aspecten. **Het bespreken van achterliggende problematiek tijdens een rechtszaak kost tijd voor de rechter en die tijd willen de meeste rechters niet nemen omdat ze worden afgerekend op het aantal zaken** dat ze afhandelen. Dit leidt soms tot verontrustend snelle behandeling van zaken zonder aandacht voor de problemen van de verdachte, deelt een rechtbankjournalist op Twitter.

Als onderdeel van de digitalisering van de strafrechtspleging wordt in 2028 Vlissingen **een 'cyber valley' geopend om innovatie, onderzoek en samenwerking met de private sector te stimuleren**. De 'digital crime unit' van de politie, verantwoordelijk voor cyber- en financiële criminaliteit, neemt het overgrote deel van het researchewerk over. Van alle door burgers ondervonden cybercrime-delicten werd in 2017 maar 8% aangifte gedaan wat in 2029 stijgt t

ot 35%. **Maar de volume van cybercrime stijgt vele malen harder en de extra capaciteit** voor de politie krijgt geen vervolg in extra capaciteit bij het OM en de Rechtspraak, waardoor onverminderd veel (digitale) criminaliteit onbestraft blijft.

Bij de verkiezingen in 2030 wordt wederom een claim ingediend voor meer budget want nog steeds zijn de doorlooptijden onverminderd hoog. **De regering heeft er geen vertrouwen meer in dat de politie, het OM en de Rechtspraak met meer middelen hun zaken nu wel op orde gaan krijgen**. Er wordt gepleit voor 250 meer rechters en 1 miljard extra financiering per jaar, waarbij de drie organisaties met elkaar de concurrentie aangaan om elk een zo groot mogelijk deel van de 1 miljard te claimen. **De regering besluit echter om enkel extra potjes met geld uit te geven als incidenten aanleiding geven tot maatschappelijke ophef**. Politieke partijen denken hier garen bij te kunnen spinnen en gaan hiermee akkoord.

Het percentage gedetineerden met een migratieachtergrond was in 2005 al 60%, dat steeg naar 66% in 2019, en **in 2032 heeft bijna 75% van alle gedetineerde een migratie achtergrond**. Dit staat in schril contrast met het aantal mensen met een migratieachtergrond werkzaam bij het OM en de Rechtspraak, dat gaat maar om enkele procenten. **"Klassenjustitie blijft een feit"** kopt de voorpagina van het Volkskrant in 2032.

In 2033 vraagt een gevangenisdirecteur op zijn Instavlog aandacht voor het oplossen van de extreem hoge recidive van "zijn" mensen in de gevangenis en pleit voor **de noodzaak van psychiatrische behandeling in zijn gevangenis, net als in TBS-klinieken**. De minister van Justitie en Veiligheid deelt op haar Tik Tok-account dat dit geluid serieus genomen moet worden en geeft toe dat "detentie lang niet altijd een goede manier is om problemen op te lossen". Dit leidt tot een zeer stevige discussie met de Tweede Kamer. De dominante opvatting in het Kamerdebat in 2034 dat het ook helemaal niet de bedoeling van straffen is om problemen op te lossen en dat rekening gehouden moet worden met de wens van vergelding van de samenleving. **Een samenleving die simpelweg blijft roepen om hardere en strenge gevangenisstraffen**. In dit scenario is de politiek zeer gevoelig voor de stem van de kiezer, die de prioriteiten van het beleid rondom veiligheid en straffen bepaalt, en daarmee dus ook waaraan geld wordt uitgegeven.

Het eindbeeld is dat het systeem niet verbeterd is sinds 2021.

Scenario 2: De straf centraal

Samenvatting

In dit scenario staat, om een veilige samenleving te bereiken, de straf centraal en wordt er zwaar geïnvesteerd in opsporing en criminaliteitsbestrijding. Er wordt gebruik gemaakt van de modernste technologieën waarbij de private sector een belangrijke speler is. Voor het eerst in decennia stijgt de pakkans. Strengere straffen en hogere pakkans zorgen samen voor meer afschrikking. De recidive daalt.

De verdachte en de dader participeren vaak niet meer fysiek tijdens het proces en het slachtoffer komt in dit scenario alleen in beeld als dat de dadergerichte aanpak ten goede komt en sterker maakt. De politie krijgt veel meer te doen door de verhoogde nadruk op opsporing. Er worden beduidend meer zaken dan in het verleden online afgedaan waarbij de doorlooptijden aanzienlijk korter zijn. Het helpt hierbij dat bepaalde rechtswaarborgen minder belangrijk zijn geworden.

Mensen met een licht verstandelijke beperking en een migratieachtergrond zijn nog steeds sterk oververtegenwoordigd onder verdachten en daders. De laatste groep wordt in het publieke debat vaak neergezet als de zondebokken van de onveiligheid in Nederland. De rol van rechters verandert van beslissers naar toetsers: kloppen de via artificial intelligence (AI) tot stand gekomen conclusies? Vanaf 2035 deelt de staat de opsporing en vervolging met private partijen die veel zaken uit handen nemen maar ook steeds vaker zelfstandig sturend optreden in het strafrechtstelsel.

Toekomstverhaal

In 2021 is er brede overeenstemming in Nederland dat er sprake is van een crisis van het strafrechtstelsel. **Op te veel delicten volgt geen reactie, strafzaken duren eindeloos en eindigen te vaak in sepot.** Bovendien vinden veel mensen dat als er straf volgt, die niet in verhouding staat tot het leed van slachtoffers en de schade die is aangericht. **De roep om harder straffen is luid**, want, zo redeneert de meerderheid van de samenleving, **dit zal afschrikken en de criminaliteit verminderen.** Digitale vernuftige systemen helpen daarbij.

Zo wordt in juni 2021, direct na de moord op Peter R. de Vries, via beveiligingscamera's het kenteken van de vluchtauto gevonden. Het Real Time Intelligence Center (RTIC) van de politie Amsterdam kan met behulp van het Automatic Number Plate Recognition (ANPR)-stelsel dat boven veel Nederlandse snelwegen hangt de verdachten volgen op de A4. Binnen een uur zijn de verdachten klemgereden en opgepakt. Ook bleken mannen filmpjes te hebben gemaakt van de moord. "Als je maximale aandacht wil, dan zorg je dat er meteen shockerende video's het internet overgaan. Het vermoeden bestaat dat de mannen gewoon klaarstonden", meldt een bron in het AD. Het is een trend die in 2022 en 2023 sterk doorzet: **steeds vaker worden beelden van criminele feiten gedeeld op sociale media. Dit verhoogt de angstgevoelens in de samenleving** en doet het geloof groeien dat overtreders streng moeten worden gestraft.

Na een hevig kamer debat in 2024, voert de minister van Justitie en Veiligheid gezichtsherkenning in op vele openbare plekken in Nederland. Het kabinet is ook tegemoet gekomen aan de 850 miljoen euro extra investeringen in de strafrechtketen, die de politie, het OM en de Rechtspraak zeggen nodig te hebben. **Er wordt zelfs 250 miljoen euro extra**

bijgelegd voor een stevige inbreng vanuit de privésector om verdere digitalisering van de strafrechtspleging mogelijk te maken. **Binnen twee jaar, in 2026, zijn de ambitieuze doelstellingen hiervoor gehaald.** “De maatschappelijke opgave vraagt om meters maken binnen het strafrecht” kopt het AD. Niet alleen bij zware criminaliteit maar bij alle strafbare feiten van enige ernst.

In 2027 twittert de CEO van Philips dat het roer om moet: **“Het strafrechtstelsel is dweilen met de kraan open”**. Een bedrijf waarvan tweederde van de producten wordt afgekeurd kan niet overleven.” Veel politici zijn het met haar eens dat het onacceptabel is dat 65% van de gedetineerden binnen enkele jaren weer een nieuw delict begaat. En onder het mom “wie niet horen wil, moet maar voelen” pleiten zij voor lange gevangenisstraffen. Critici brengen in dat 80% van de strafzaken draait om veel voorkomende criminaliteit waarbij een strafproces lang niet altijd wenselijk is en er juist gezocht dient te worden naar alternatieven voor detentie. Maar **voorstanders van strengere straffen stellen dat het strafrecht er niet is om tot een hippie ‘love and peace’ samenleving te komen.** Straffen zijn bedoeld om helder af te bakenen “tot hier en niet verder”.

Vanaf 2028 is **de pakkans voor mensen die in de fout gaan enorm hoog als gevolg van de inzet van digitale surveillance technieken.** Het ministerie van Justitie en Veiligheid ontwikkelt met succes een koppel-infrastructuur die de afzonderlijke systemen van de politie, het OM en ZM ongemoeid laat, maar ze wel met elkaar verbindt indien nodig. **Alle delicten in Nederland worden hier ingevoerd en ongelimiteerde inzage is mogelijk door politie en OM, inclusief in een veelheid aan persoonlijke informatie van elke verdachte in dit systeem.** De advocatuur heeft slechts beperkte toegang tot dit systeem. Niet per se tot onvrede van de beleidsmakers die vooral meters willen maken. In het Jaarverslag van de Rechtspraak stelt de voorzitter van de Raad voor de Rechtspraak dat privacy en de rechtswaARBorgen van verdachten in het geding komen: “Nederland begeeft zich hiermee op glad ijs”.

In 2029 wordt recht gesproken door de eerste Nederlandse robotrechter. Het gaat om zaken waarin er sprake is van diefstal en inbraak die vastgesteld zijn met behulp van camerabeelden. Uit China geïmporteerde blockchain technologie maakt beslissingen mogelijk zonder menselijke inmenging. Alleen bij hoger beroep kijkt er nog een rechter van vlees en bloed naar deze zaken. Alle politieke partijen dragen uit dat efficiënte normhandhaving cruciaal is voor een veilige samenleving. Op zitting verdwijnt de tijdrovende uitwisseling over persoonlijke omstandigheden tussen rechters en verdachten en ook **alternatieve straffen verdwijnen.**

Mensen die uit de gevangenis komen krijgen een armbandje - ze kunnen ook kiezen voor een chip - om te volgen waar ze zich begeven in Nederland. In 2030 heeft de overheid tot op zekere hoogte nog het geweldsmonopolie in het strafrecht, maar de partijen die de staat ondersteunen met AI en ICT krijgen een zeer zware stem in de toepassing ervan. Tegenstanders zijn bang dat er wordt gespeeld met de rechtsstaat: houden de private bedrijven zich wel aan de rechtsstatelijke spelregels? **Er is geen overkoepelend orgaan dat belast is met het toezicht op de opmars van digitale toepassingen in het strafrecht.** Er ontstaat af en toe een publieke discussie over wie precies de AI-systemen aanstuurt, maar over het algemeen overheerst tevredenheid over de strakke aanpak bij welk crimineel gedrag dan ook.

Risicotaxatie instrumenten worden ontwikkeld om crimineel gedrag te voorspellen en in 2031 wordt standaard op basisscholen tijdens de Citotoets ook een dergelijke taxatie afgenomen. Rechters waarschuwen dat het strafrecht zich op deze manier verplaatst van daadwerkelijk gepleegd delict naar potentiële toekomstige criminaliteit. **Maar data zijn het nieuwe DNA.** Een

ministerieel rapport laat zien dat statistisch bewezen is dat datagedreven besluiten tot minder criminaliteit en dus meer veiligheid leiden. Het debat over het belang van privacy versus opsporing verstomt: **openheid van data staat in dienst van opsporing en dat is volledig maatschappelijk geaccepteerd**. Risicobeoordelingen worden meegenomen bij sollicitaties. Tegenstanders argumenteren dat dergelijke instrumenten een etnische bias bevatten en zo ongelijkheden versterken. Maar het lijken schermutselingen in de achterhoede.

Er zijn rellen op de rechtenfaculteit in Amsterdam als in 2032 de sociale advocatuur wordt afgeschaft. Om de efficiëntie van strafrechtelijke procedures te vergroten is ook in meer algemene zin de **positie van de advocatuur stevig ingekaderd en gesnoeid in de rechtswaarborgen van verdachten**. Kritiek hierop vanuit Europa is effectief gepareerd door samen met enkele andere lidstaten de *Reclaiming Justice Group* op te zetten. Deze groep vindt dat elk land zijn eigen gang moet kunnen gaan en zelfstandig kan beslissen over de mate van rechtsbescherming van verdachten. Rechters protesteren tegen de inperking van de rechten van verdachten, maar hun kritiek verstomt met nieuwe wetgeving en de boodschap van het parlement dat rechters er zijn om te zorgen dat wetten worden nageleefd, niet om zelf invulling te geven aan die wetten.

In 2033 laat data-analyse zien dat mensen met een LVB of migratieachtergrond nog steeds disproportioneel zijn vertegenwoordigd onder verdachten en daders, respectievelijk met 50% en 70%. **Het uitzetten van immigranten als een effectieve manier om criminele elementen uit de samenleving te verwijderen**, krijgt steeds meer politieke steun in Nederland. Gepantserde politieauto's patrouilleren vaker de straten.

Cybercriminaliteit neemt sterk toe en dit stimuleert de inzet van private bedrijven want de politie en justitie blijven juist bij cybercrime achter de feiten aanlopen. Slachtoffers zijn meestal bedrijven die geen aangifte doen maar direct naar gespecialiseerde private partijen gaan. Dit type bedrijven is zo succesvol dat ze in 2033 geleidelijk aan ook meer klassieke politietaken op gemeenteniveau overnemen. Het ministerie van Justitie en Veiligheid ontwikkelt een certificeringssysteem zodat duidelijk is welke private bedrijven voldoen aan de criteria van het ministerie en daarmee de facto in staat worden gesteld om overheidstaken over te nemen.

In 2035 voelt het veiliger op straat. De politie en het OM benutten volop het potentieel dat digitale controle en surveillance hen biedt. Om maatschappelijke problemen lijken weinigen zich te bekommeren en gevangenen worden geleid met harde hand. Angst en controle overheersen en **zodra je een strafblad hebt ben je afgeschreven in de maatschappij**. De onderwereld is veel minder zichtbaar en wordt harder, terwijl overlastdelicten, diefstal en inbraak bijna niet meer voorkomen.

Scenario 3: De mens centraal

Samenvatting

In dit scenario wordt gezocht naar interventies die daders effectiever uit een criminele carrière krijgen. Dit begint in het jeugdstrafrecht. Criminele carrières beginnen als mensen jong zijn. Als mensen op jonge leeftijd kunnen worden bijgestuurd, worden daarmee veel problemen voorkomen als ze ouder worden. Tijdig handelen is belangrijk in dit scenario, maar ook een integrale kijk op de problematiek van personen vanuit veiligheids- en zorgperspectief.

Organisaties maken in deze toekomst het eigen organisatiebelang ondergeschikt aan aandacht voor de context en voor herstel. Er ontstaat het nodige momentum rond initiatieven waarbij de zaaksgerichte aanpak wordt vervangen door een meer probleem- en persoonsgerichte aanpak. Belangrijk - maar zeker niet het enige - in deze ontwikkeling is het programma 'Toekomst voor de Jeugd' dat vraagt om nieuwe vormen van ketensamenwerking. Het programma presenteert een 'Agenda voor de Jeugdstrafketen' waarbij preventie en nazorg een stuk belangrijker worden, maar de kern is dat wordt ingezet op structurele gedragsverandering en herstel.

De uitvoering van de Agenda voor de Jeugdstrafketen gaat gepaard met een structurele verandering van de financieringswijze van de organisaties in het jeugdstrafrecht. De basis voor de financiering is niet langer voor elke instantie een p (aantal zaken) * q (vergoeding per zaak). In plaats hiervan worden budgetten verbonden aan gezamenlijke doelstellingen en dan pas verdeeld over de organisaties in de strafrechtketen.

De resultaten van de (financieel) integrale aanpak zijn indrukwekkend. Er wordt veel vaker verwezen naar zorg- en hulpverlening, het aantal opgelegde gevangenisstraffen onder jongeren neemt af en de recidive daalt met meer dan 20 procent. Het succes leidt tot meer openheid en interesse om veranderingen door te voeren, ook als het gaat om volwassen overtreeders. Reeds bestaande initiatieven gericht op het vergroten van de effectiviteit van sancties voor volwassenen krijgen mede hierdoor een boost.

Toekomst verhaal

Aan het begin van de zomer van 2021 brengt het ministerie van Veiligheid en Justitie een persbericht naar buiten dat de jeugdcriminaliteit de afgelopen vijf jaar sterk is gedaald. De Telegraaf kopt diezelfde dag dat de jeugd steeds meer ernstige delicten pleegt. Beide berichten kloppen. De Criminaliteit onder de 23 jaar is afgenomen, maar er zijn meer minderjarigen betrokken bij wapenincidenten en ook worden er meer minderjarigen veroordeeld voor ernstig geweld, zo toont de Monitor Jeugdcriminaliteit van het WODC aan.

Ruim een maand later wordt een aanslag gepleegd op Peter R. de Vries. De verdachte is een 21-jarige man die in zijn jeugd meerdere keren in aanraking is gekomen met politie en justitie. Hij werd eerder veroordeeld onder andere voor woninginbraken en het plegen van geweld. De verdachte wordt in verband gebracht met mensen rondom Taghi. Experts geven aan dat naast hard optreden tegen kopstukken **het cruciaal is om de aanwas van jonge criminelen te stoppen. Zij worden met kleine stappen welhaast onomkeerbaar de criminaliteit ingezogen.** "We lopen achter de feiten aan, waardoor steeds meer jongeren die nog niet bekend waren, pas in beeld komen na het plegen van een zwaar strafbaar feit", aldus de politiechef van Maastricht.

Het ministerie van Justitie en Veiligheid komt met **een beleidsnotitie 'Voorkomen is beter dan Genezen' om snel en effectiever op jeugdcriminaliteit te reageren**. "De problemen verschillen per persoon. We moeten plannen op maat gaan maken en kijken wat bij wie het beste werkt. One-size-fits-all werkt niet", zegt Miral Scheffer, woordvoester van Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Veel mensen vinden dat dat ook geldt voor volwassen daders. In 2022 komt het OM naar buiten met het rapport 'Maatwerk loont', een evaluatie van het programma Straf met Zorg. Het rapport laat zien dat **met een passende straf én een gerichte aanpak van achterliggende problematiek recidive teruggebracht kan worden**. Ook de evaluatie van 'Koers en Kansen' toont aan dat een meer persoonsgerichte aanpak bij de uitvoering van sancties bijdraagt aan resocialisatie en een vermindering van recidive. Het succesvolle concept waarbij gedetineerden al in de gevangenis in contact worden gebracht met ondernemers wordt op grotere schaal doorgevoerd.

Het programma 'Koers en Kansen' krijgt vanaf 2023 een permanentere vervolg in de vorm van het **nieuwe Instituut voor Onderzoek en Innovatie in de Sanctie Uitvoering (IOISU)**, waar wetenschappers, beleidsmedewerkers en professionals (uit het zorg- en veiligheidsdomein) samenwerken. Het Instituut wordt verbonden met het **'Trainingscentrum voor Effectieve Professionals'**, waarbij actie-leren aan de hand van casuïstiek een belangrijke methodiek is. Zo worden jeugdagenten en jeugdofficieren van Justitie getraind om de LVB-problematiek te herkennen, waar tenminste 40% van de minderjarige verdachten mee te maken heeft.

In 2024 treedt het nieuwe kabinet Omtzigt aan. Een van de eerste stappen van de minister voor Welzijn en Jeugd is **officiële excuses aanbieden over de decentralisatie van de jeugdzorg**, dat volgens hem als een mislukt experiment moet worden gezien. De minister van Justitie en Veiligheid zet de ingezette lijn van een persoonsgerichte aanpak van jeugdcriminaliteit voort met het programma 'De Jeugd is de Toekomst'. Een jaar later, in 2025, wordt de **'Agenda voor de Jeugdstrafketen'** gepubliceerd met daarin een volledig overzicht van de veranderingen die door nieuwe regelgeving op de organisaties afkomen en **met de prioriteiten voor de gehele keten om de uitdagingen gezamenlijk te adresseren**.

"We moeten af van de lappendeken aan initiatieven en de situatie dat we pleister op pleister plakken", aldus de minister. De ketenpartners formuleren gezamenlijk doelstellingen voor de implementatie van de Agenda en ontvangen hiervoor ketenfinanciering. Ook gemeenten worden betrokken bij deze Agenda. **Omdat gewenste resultaten leidend worden bij de financiering, komt er een einde aan de prikkel om te kiezen voor strafrechtelijke 'producten'**, zoals een opgelegde taakstraf of jeugddetentie ten koste van herstelrecht of verwijzing naar de jeugdzorg. Terwijl het ziekteverzuim in de gehele keten blijft stijgen en relatief hoog is, neemt deze onder jeugdofficieren en jeugdrechters af.

Een gezamenlijk digitaal platform, opgericht in 2027, stimuleert de onderlinge informatie-uitwisseling tussen de politie, het OM, de Rechtspraak en de Raad voor de Kinderbescherming. Tegenstanders zijn van mening dat de rechtsbescherming van verdachten hiermee in het geding komt. Een nieuwe privacywet is niet voldoende om deze bezwaren te doen verstommen.

Naast deze inspanningen ontstaat ook nieuwe belangstelling voor data. In 2028 worden **levensloop scenario's** ontworpen waarbij algoritmes in kaart brengen op welke momenten en in welke situaties kwetsbare personen bepaalde gewelddadige handelingen zouden

kunnen gaan verrichten. Eerst is dit instrument uitsluitend voor jongeren maar vrij snel komt er ook een versie voor volwassenen. **Een zorgplan door relevante hulpverleners wordt op basis van deze data opgesteld en preventief geactiveerd.** Vanuit de rechts- en gedragswetenschappen worden stevige bezwaren geuit tegen dergelijke risicotaxaties. Juristen betogen dat het juridisch ongeoorloofd is om preventief in te grijpen. Psychologen waarschuwen dat de voorspellende waarde van de gehanteerde instrumenten onvoldoende is. 'Het is een illusie dat met dit instrumentarium geweld kan worden voorspeld en voorkómen, aldus een vooraanstaande hoogleraar psychiatrie van de Universiteit van Leiden.

De (financieel) integrale aanpak begint na een aantal jaren z'n vruchten af te werpen en de resultaten zoals gepubliceerd in 2030 zijn indrukwekkend. **Er wordt veel vaker verwezen naar zorg- en hulpverlening, het aantal opgelegde gevangenisstraffen neemt af en de recidive verminderd gestaag.** Het succes leidt tot meer openheid en interesse om veranderingen door te voeren, ook als het gaat om volwassen overtreeders. Reeds bestaande initiatieven gericht op het vergroten van de effectiviteit van sancties voor volwassenen krijgen mede hierdoor een boost. Zo wordt het Ruwaard-model, met als uitgangspunt een integrale aanpak ondersteund door integrale financiering, na enkele proeftuinen in het land en positieve evaluaties landelijk uitgerold.

Dankzij het zichtbare succes van de integrale aanpak van jeugdcriminaliteit groeit het maatschappelijk draagvlak voor een strafrechtelijk beleid gericht op preventie en nazorg. Er is een ketenbrede persoonsgerichte aanpak en er is aandacht voor herstel. De participatie van slachtoffer en van verdachte/dader zijn erg belangrijk geworden.

Vanaf 2032 geldt een nieuw gevangenisregime dat geïnspireerd is op het Noorse detentiesysteem en veel meer gericht is op resocialisatie. Detentie wordt kleinschalig georganiseerd, met een maximum van 20 mensen in een gebouw. Scholing, therapie en sport zijn de drie centrale activiteiten die worden ondernomen met de bewakers, en alle gedetineerde worden getraind in gesprekstechnieken en krijgen sollicitatietrainingen. Het levert gemor op onder bepaalde delen van de bevolking die vinden dat het hier gaat om pampieren van criminelen. 'Crimineel gedrag wordt beloond met kansen die mensen die kiezen voor het rechte pad ook wel zouden willen krijgen. De laatste groep zou hulp moeten krijgen, niet de criminelen', aldus de partijvoorzitter van een rechtse politieke partij.

In 2034 bespreekt de politie bij elke aangifte van zaken met het slachtoffer wat hij of zij met de aangifte wil bereiken en geeft voorlichting over de mogelijkheden van mediation en herstelrecht. Bij de beoordeling van strafzaken wegen de wensen van het slachtoffer mee in de beslissing om de zaak al dan niet strafrechtelijk af te doen. De politieke beslissingen worden in toenemende mate genomen op basis van **wetenschappelijk onderzoek** over de effectiviteit van sancties en straffen. De klassieke strafrechtspleging richt zich op een stevige aanpak van zware criminaliteit en ondermijning.

In 2035 is de nadruk in de aanpak van het strafrecht is verschoven van het delict naar de persoon. Er is sprake van integrale samenwerking tussen professionals van het straf-, zorg- en sociale domein. De recidive is sterk afgenomen door het maatwerk en herstel heeft een stevige positie verworven als alternatief voor en binnen de strafrechtprocedure.

Scenario 4: De gemeenschap centraal

Samenvatting

In dit scenario heerst de overtuiging dat een veilige, vreedzame en rechtvaardige samenleving de verantwoordelijkheid is van de samenleving als geheel. Burgers en publieke en private instellingen (o.a. zorg, onderwijs, bedrijfsleven) leveren allemaal een actieve bijdrage aan de oplossing van het maatschappelijk probleem van criminaliteit.

Professionals krijgen meer autonomie, en tegelijkertijd uitdrukkelijk de opdracht om zich actief te verhouden tot de lokale gemeenschap. Het maatschappelijk middenveld en burgers worden betrokken bij de strafrechtspleging, behalve bij zware misdaad. Digitalisering wordt ondersteunend ingezet en inzichten uit disciplines als de psychologie en de criminologie worden gebruikt om gewenst gedrag te bevorderen.

Niet alle bestaande instanties bewegen zomaar mee in dit scenario. Het is niet altijd gemakkelijk eigen organisatiebelangen opzij te zetten. Veel professionals hangen naar het bekende en vertrouwde. Ook worden er zorgen geuit over een afname van rechtswaarborgen.

Met de jaarlijks terugkerende 'loont misdaad?' monitor wordt een slimme mix gemeten van wat het publiek denkt over of misdaad loont, wat het de samenleving kost en wat het criminelen oplevert. Deze monitor wordt voortdurend ingezet om lokale partijen intensiever te betrekken bij herstel na een incident – de term die steeds vaker het woord 'delict' vervangt.

Rechtszorghuizen hebben voor een belangrijk deel de rechtbanken vervangen. In deze lokale huizen werken vertegenwoordigers van strafrechtelijke organisaties, hulp en welzijn onder één dak. Resocialisatie en herstel zijn de norm. Aanvullend is er veel (maatschappelijke) aandacht voor preventie in de zin van voorkomen van criminaliteit. Recidive is dan ook niet langer de dominante maatstaf voor de effectiviteit van het strafrecht. De vraag of is voorzien in de behoeften van slachtoffers, de mate van resocialisatie van overtreders en de saamhorigheid in de wijk worden belangrijker gevonden.

Toekomstverhaal

In 2021 ligt het nieuwe wetboek van strafvordering klaar, er is zeven jaar aan gesleuteld en het is de eerste herziening sinds 1926. Er zal 400 miljoen euro gemoeid zijn met de invoering ervan. **Het nieuw aangetreden kabinet stelt de investering voor de invoering van het nieuwe wetboek ter discussie.** Aanleiding zijn de resultaten van het opnieuw uitgevoerde onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) naar de effectiviteit van straffen waaruit blijkt dat taak- en alternatieve straffen leiden tot meer dan een halvering van recidive in vergelijking met gevangenisstraffen. "Waarom nog meer investeren in verbetering van de klassieke strafrechtprocedure die de criminaliteit niet doet afnemen?", tweet de leider van de SP.

Het onderzoek geeft aanleiding tot een discussie in de politiek en media over de effectiviteit van straffen. "Dragen minder gevangenisstraffen bij aan meer veiligheid?" kopt Trouw in maart 2022 op de voorpagina. De minister van Justitie en Veiligheid stelt de invoering van het nieuwe wetboek uit en geeft de Algemene Rekenkamer de opdracht om uit te zoeken of het geld zinnig, zuinig en zorgvuldig zal worden besteed.

Eind 2022 constateert de rekenkamer dat het strafrechtstelsel feitelijk failliet is. Er wordt heel veel geld geïnvesteerd in een systeem dat vanuit het oogpunt van

criminaliteitspreventie zeer slechte resultaten laat zien. Er wordt niet in maatschappelijke effectiviteit geïnvesteerd. Deze analyse wordt lauw ontvangen door veel spelers binnen de strafrechtketen. “De samenleving wil toch maar een ding en dat is: hard optreden en streng straffen,” zeggen zij.

Op sociale media ontstaat tegelijkertijd een beweging #rechtvaardigrecht, waar burgers met verschillende achtergronden ervaringen delen over hoe jongeren na de gevangenis weer terug in de misdaad belanden, hoe er in de gevangenissen geen mogelijkheid wordt geboden voor verdere ontwikkeling en hoe daders erna nergens welkom zijn in de samenleving.

Het debat loopt hoog op, en het kabinet brengt het voornemen in de praktijk om de gehele samenleving bij belangrijke maatschappelijke vraagstukken te betrekken om verdergaande polarisatie te voorkomen. **In 2023 organiseert de minister van Rechtsbescherming een brede burgerdialoog in samenwerking met SBS6. De inzet: hoe verder met het strafrecht?** De dialoog wordt gevoed met internationale data over effectieve interventies. De conclusie die het kabinet in 2024 aan de brede dialoog verbindt is: het loont de moeite om te investeren in alternatieven voor gevangenisstraffen, maar tegelijkertijd is het belangrijk om bij normschending een duidelijk signaal af te geven dat de samenleving dit niet accepteert.

In 2025 is het baanbrekende bedrag van 1,2 miljard uitgetrokken voor de ontlasting van het strafrecht door investeringen in herstelrecht en zorgtrajecten. Rechtszorghuizen die zijn ontstaan als opvolging van de ZSM-samenwerking worden opgezet als het voorportaal van het strafrecht. Hier doet de politie een eerste diagnose: waar is de persoon die een melding komt doen het meest bij gebaat? Vergelding wordt serieus genomen als maatschappelijke en persoonlijke behoefte, maar het wordt nu **vereffening** genoemd om duidelijk te maken dat de daad wordt veroordeeld en niet de dader. De rechter wordt toezichthouder op het vereffeningproces en bewaker van de rechtvaardigheid van het eindresultaat.

In de rechtzorghuizen vinden voor kleine vergrijpen ook zittingen plaats geleid door buurt-burgerpanels. Hierin zitten vertegenwoordigers uit de gemeenschap (burgers en bedrijven) om met veroorzakers van overlast en vernielingen maar bijvoorbeeld ook spijbelende jongeren te bespreken wat de oorzaak is van hun gedrag. En er worden antwoorden gevonden op vragen als “Hoe kan het gedrag veranderd worden, de schade hersteld en wat is daarbij nodig aan ondersteuning?” In de volksmond krijgt dit panel de naam ‘buurtvaders- en moeders’.

In de praktijk blijken de meningen over een gepaste reactie op delinquent gedrag uiteen te lopen. Buurt-burgerpanels voeren open en eerlijke gesprekken over de problemen in hun wijk maar de vraag wie nou echt verantwoordelijkheid moet nemen voor ongewenst gedrag blijft een thema voor felle discussies. De emoties lopen hoog op. **Tegelijkertijd is niet iedereen blij met de rechtzorghuizen in hun wijk.** Het dichterbij huis brengen van het ‘vereffeningproces’ zorgt ook voor **meer aandacht en spotlight, juist voor die groep die overlast veroorzaakt.** Deze relatief kleine maar vocale groep buurtbewoners stelt dat het straffen toebehoort aan de magistraten en straffen iets is voor de politiek.

Dit neemt niet weg dat vanaf 2026, na een positieve evaluatie, **wijkrechtbanken landelijk uitgerold** worden en geïntegreerd zijn in de rechtzorghuizen. Zo komen vertegenwoordigers van strafrechtketen, hulp en welzijn onder één dak. Elk rechtzorghuis beschikt over een budget om passende interventies op het terrein van straf, zorg en welzijn te financieren. Onderzoek laat zien dat als overtreders in het resocialisatietraject gezamenlijk worden begeleid door een netwerk van privépersonen (familie, vrienden of vrijwilligers) en een professioneel netwerk, hiervan een positief effect uit gaat.

In 2027 worden drie arrondissementen als experimenteer-arrondissement aangewezen om te verkennen wat de beste procedures en interventies zijn voor meer complexe en zwaardere zaken. Deze arrondissementen kennen **academische rechtbanken** waar tezamen met het OM en andere partners in de keten ruimte is voor **het uittesten van nieuwe procedures**, waarbij mensen random worden ingedeeld: ofwel de nieuwe ofwel de traditionele procedure. Dit is spraakmakend en controversieel, want wat is er gebeurd met het principe dat iedere zaak op z'n merites moet worden beoordeeld? Maar de resultaten overtuigen de Tweede Kamer in 2029. De academische rechtbanken zijn verbonden aan rechtenfaculteiten met een empirische onderzoekstak, die nauw samenwerken met onderzoekers uit de psychologie, criminologie, bestuurs- en organisatiekunde. Ze werken ook samen met innovatieve startups die nieuwe case-managementsystemen aanbieden om te testen. Eén van de opvallende positieve resultaten van de experimentele procedures in de rechtbank is de afname van hoger beroep.

Voor de relatieve kleine criminaliteit door minderjarigen, worden op steeds meer scholen jongerenrechtbanken geïntroduceerd, waarbij jongeren elkaar ter verantwoording roepen volgens het principe van positieve *peer pressure*. Dit vergroot het conflictoplossend vermogen van jongeren en versterkt het burgerschap. In 2030 kent elke scholengemeenschap in Nederland, op een enkele uitzondering na, een jongerenrechtbank. Burgerschap is vergroot en de buurt-apps zijn eind jaren '20 een samenwerking tussen burgers en de politie. De wijkagent kan zo gebruik maken van het probleemoplossend vermogen in de wijk.

Begin jaren '30 is het aantal rechtszaken via traditionele procedures aanzienlijk afgenomen door een combinatie van effectievere criminaliteitsbestrijding en verschuiving van de traditionele rechtspraak naar de wijkrechtbanken en de academische rechtbanken. **In 2032 vindt er een reorganisatie plaats van 11 naar 4 arrondissementen. De 4 overgebleven rechtbanken blijven zich richten op zware zaken die de samenleving ondermijnen en ontwrichten.** Deze zaken kennen voorprocedures, in de volksmond de voor PRs genoemd - met een subtiele verwijzing naar de voorletters van Peter R. de Vries en de beoogde publieke verantwoording. Ook onderzoeksjournalisten en burger-rechercheurs worden in staat gesteld aan deze procedures een bijdrage te leveren.

Personen die verantwoordelijkheid nemen voor de door hen gepleegde delicten waarbij het niet gaat om zware misdrijven worden ondersteund in **huizen van herstel**, waar zij direct toegepaste zorg ontvangen en worden begeleid voor het optimaliseren van hun zelfoplossend vermogen. "No more learned helplessness in the Netherlands" kopt het FT in 2033 op de voorpagina. Sommigen maken misbruik van het systeem dat is gestoeld op vertrouwen en zelfoplossend vermogen en glijpen door de mazen. **Niet iedereen wil of kan geholpen worden.** Vanuit de hoek van strafrechtadvocaten komt het bezwaar dat de zorgtrajecten vaak als zwaarder worden ervaren dan de traditionele strafrechtelijke sancties. Daarbij wijzen zij op 'net widening': gedrag waartegen in het verleden niet strafrechtelijk werd opgetreden, leiden nu tot (intensieve) zorgtrajecten.

De veranderingen in afdoening leidt tot verschuiving van werkgelegenheid in de justitie- en veiligheidssector, zo worden gevangenisbewakers bijvoorbeeld omgeschoold tot medewerkers van de Reclassering. Dit heeft ook consequenties voor de budgetten die de organisaties van het kabinet ontvangen. De strafrechtadvocatuur, de rechtspraak en het gevangeniswezen weten middelen te bedingen voor de transitie en daaraan gekoppelde outplacementtrajecten.

Kostenbesparing door vermindering van gebruik van hoger beroep wordt geïnvesteerd in digitale data-uitwisseling in de keten en voor big-data toepassingen, ook ten behoeve van

statistiek en wetenschappelijk onderzoek. In de herfst van 2034 volgt een Europese rechtbank met EU-budgetten voor de internationale criminaliteit en er wordt **een digitale Interpol** in het leven geroepen voor de aanpak van witwassen en digitale criminaliteit. Van alle door burgers ondervonden cybercrime-delicten werd in 2017 in 8% van de gevallen aangifte gedaan, dit is in 2035 gestegen naar 27%.

In 2035 wordt er heel anders omgegaan met 'verantwoordelijkheid'. Het is nu aan de buurt, de familie, ervaringsdeskundigen en andere experts om crimineel gedrag te voorkomen en op een sociale manier om te gaan met de gevolgen ervan als het wel is gebeurd. **Het strafrecht is door deze morele kentering vervangen door een integrale keten waarbij de personen en hun omgeving die betrokken zijn bij een normschending centraal staan.** Of de kosten opwegen tegen de baten valt moeilijk te achterhalen, ook al omdat de terreinen waarop kosten worden bespaard, niet altijd de terreinen zijn waar de baten worden gerealiseerd. Maar over het algemeen is de tevredenheid met de meer gezamenlijk gedragen verantwoordelijkheden groot.

Casuïstiek

Door twee leden van het stakeholder team is een viertal korte casus opgesteld met als doel om te doordenken wat de effecten van de scenario's in concrete situaties kunnen zijn.

We nodigen je uit om de verschillende casussen te lezen, te bedenken wat de uitkomst van casussen per scenario is dit vervolgens naast de schets te leggen die de twee leden van het stakeholder team hebben gemaakt.

Casus 1

Peter, 30 jaar, wordt aangehouden voor winkeldiefstal. Hij is met een halfvolle winkelwagen uit de supermarkt gerend. Dit gebeurde nadat zijn vriendin de winkel eerder had verlaten na een onderlinge ruzie. Peter is niet eerder in aanraking geweest met justitie.

Scenario 1: Peter krijgt een waarschuwing (reprimande), omdat hij first offender is. Hij vergoedt de landelijk vastgestelde onkosten voor de winkelier van €180. Peter wordt in de politieregistratie opgenomen (BVH), maar krijgt geen strafblad.

Scenario 2: Peter wordt aangehouden, ingesloten in een politiecel en via super-snelrecht voorgeleid bij de politierechter en krijgt een korte onvoorwaardelijke celstraf.

Scenario 3: De winkelier belt met de politie en de politie komt ter plaatse. De politie vraagt wat er is gebeurd en waardoor Peter de winkel uitrende. Peter had niet de intentie om te stelen maar raakte in paniek, waardoor hij zich niet realiseerde dat hij zijn boodschappen niet betaalde. Mede doordat Peter niet eerder met de politie in aanraking is geweest stelt de politie een (herstel) gesprek voor met de winkelier. Winkelier aanvaardt de excuses van Peter. Peter krijgt alleen een aantekening in het politiesysteem.

Scenario 4: De winkelier gaat Peter achterna en vraagt waarom hij de spullen niet afrekent. Peter realiseert zich op dat moment dat hij door de ruzie en de paniecreactie is vergeten te betalen. Ondanks de hoge adrenaline legt Peter uit wat er is gebeurd. Hij vindt het heel vervelend en biedt zijn excuses aan. De zaak is voor de winkelier afgedaan als Peter alsnog de boodschappen betaalt. Peter snapt dat dit nog niet nogmaals kan gebeuren en zoekt hulp.

Casus 2

Wesley stalkt zijn ex-partner. Hij heeft eerder een gedragsaanwijzing (locatieverbod) opgelegd gekregen (art 509hh WvSv). Vervolgens komt bij de politie de melding binnen dat hij opnieuw voor de deur van zijn ex-vrouw staat. Bij de aanhouding is Wesley onder invloed van verdovende middelen. Uit het dossier blijkt dat Wesley meerdere berichten heeft gestuurd naar zijn ex en uit camerabeelden blijkt dat hij diverse keren voor de deur heeft gestaan.

Scenario 1: Wesley wordt aangemeld bij ZSM (ZSM is een netwerksamenwerking van OM, politie, Reclassering, Slachtofferhulp Nederland, Halt en de Raad voor de Kinderbescherming). Veilig Thuis (VT) schuift op ZSM aan bij zaken waarbij sprake is van huiselijk geweld. In het overleg op ZSM, licht VT toe waarom de verdachte zoveel alcohol drinkt en drugs gebruikt. Hij

heeft stemmen in zijn hoofd en last van psychoses. De stemmen zijn soms zo heftig dat hij alcohol gaat drinken. Soms gebruikt hij daarbij ook drugs. Hierdoor is het gedrag van Wesley onvoorspelbaar en lastig onder controle te brengen. Er is een steeds groter risico dat hij zijn ex-vrouw en kinderen onbedoeld iets aandoet. Uiteindelijk krijgt hij zowel een onvoorwaardelijke als een voorwaardelijke gevangenisstraf, met als bijzondere voorwaarde behandeling van zijn verslavings- en psychiatrische problematiek.

Scenario 2: Wesley krijgt een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van een jaar. Er wordt gedurende de celstraf geen behandeling voor zijn problemen aangeboden.

Scenario 3: Wesley wordt voorgeleid aan de Rechter Commissaris en preventief gehecht, vanwege het risico dat hij, wellicht onbedoeld, zijn ex of hun kinderen iets aan doet. Gedurende de preventieve hechtenis gaat de hulpverlening voor huiselijk geweld in samenwerking met de forensische psychiatrie onderzoeken wat voor Wesley, zijn vrouw en kinderen nodig is om de veiligheid op korte en lange termijn te waarborgen en of aanvullende interventies vanuit het strafrecht nodig zijn. Hieruit komt naar voren dat naast (vrijwillige) hulpverlening voor het hele gezin, behandeling van Wesley's (verslavings- en psychiatrische) problematiek en toezicht daarop door de reclassering noodzakelijk is. De reclassering neemt het onderzoek van de hulpverlening mee in haar advies aan de rechter. Wesley krijgt een deels voorwaardelijke straf, met als bijzondere voorwaarden reclasseringstoezicht en behandeling van zijn verslavings- en psychiatrische problematiek.

Scenario 4: Op jonge leeftijd wordt bij Wesley vastgesteld dat zijn draaglast beperkt is, doordat hij een licht verstandelijke beperking (LVB) heeft. Vanaf de basisschool krijgt hij daarom extra ondersteuning. Hij heeft geleerd dat hij sneller overbelast is dan anderen en dat dit hem kwetsbaar maakt (voor agressie, alcohol en drugsgebruik). Om hem te ondersteunen heeft hij een levensloopconsulent, met wie de politie na de melding contact opneemt. De consulent ondersteunt hem, zijn vrouw en kinderen. Zo nodig kunnen zij gebruik maken van een time-out omgeving als er een echtelijke ruzie heeft plaatsgevonden, waardoor er minder ruzies zijn en het niet komt tot een relatiebreuk.

Casus 3

Anne is 20. Zij woont met haar ouders en twee zussen in een dorp in een landelijk gebied. Anne heeft geen opleiding en helpt her en der een handje mee bij de diverse bedrijven rond het dorp. Op een dag gaat zij chillen met een groepje jongeren van 15 en 16 jaar uit het dorp: wat drinken en blowen. Daarna stappen ze in de auto om ergens heen te gaan. Anne verliest onderweg de controle over het stuur en klappt met ruim 60 kilometer per uur tegen een boom. Drie van de vier passagiers, die geen gordels dragen, komen daarbij om het leven.

Scenario 1: Anne wordt aangehouden voor dood door schuld. De zaak gaat naar de recherche. Het dossier wordt ingestuurd naar het OM en de zaak komt op zitting. Anne krijgt een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van 2 jaar. Het wordt haar verweten dat zij onder invloed was van drank en drugs.

Scenario 2: De strafmaat dood door schuld is verhoogd, waarmee de politiek gehoor heeft gegeven aan de wens van strengere straffen. Aangezien het drie doden betreft krijgt Anne de

maximale onvoorwaardelijke straf van 6 jaar. Het gaat om “kale detentie”: gedurende de celstraf worden geen resocialisatieprogramma's aangeboden.

Scenario 3: Na de aanhouding wordt er informatie ingewonnen over Anne. Hieruit komt naar voren dat er sprake is van een licht verstandelijke beperking bij Anne. Gedurende het strafrechtelijk traject wordt een mediationtraject (Mediation in Strafrecht) opgestart. Dit leidt ook daadwerkelijk tot een gesprek met enkele nabestaanden. Hierin geeft Anne aan veel spijt te hebben en het vreselijk te vinden wat er is gebeurd. Gelet op de impact van het ongeluk in de samenleving krijgt Anne wel een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van een jaar. Gedurende de gevangenisstraf wordt een re-integratie plan opgesteld, zodat Anne na detentie meer ondersteuning krijgt in het dagelijks leven.

Scenario 4: Het hele dorp is in rouw en begrijpt dat er hier alleen maar verliezers zijn. De gemeenschap is op de hoogte van de beperkingen van Anne. De maatschappelijk werker van het wijkteam gaat met de slachtoffers en de andere betrokkenen in gesprek om te bekijken hoe de gemeenschap deze wond het beste kan helen. Voor de ouders van de slachtoffers is het van belang te voelen dat Anne het vreselijk vindt wat er is gebeurd en zij vinden het belangrijkste dat zij zoiets nooit meer zal doen. Anne levert haar rijbewijs in. De zaak wordt in overleg met de ouders van de slachtoffers verder niet strafrechtelijk vervolgd.

Casus 4

Mo geeft leiding aan een criminele organisatie. Hij handelt in harddrugs en schuwt het niet om geweld te gebruiken. Hij weet kansarme jongeren zover te krijgen dat zij degenen zijn die in frontlinie hun handen vuil maken. Hij is aangehouden voor drugshandel en voor het opdracht geven aan liquidaties.

[NB: Deze casus heeft geen betrekking op veelvoorkomende criminaliteit. Toch is deze casus opgenomen om te doordenken hoe er binnen de vier scenario's wordt gereageerd op zware criminaliteit.]

Scenario 1: Na een proces van zeven jaar wordt Mo veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf. Na 25 jaar kan Mo op basis van gratie vrijkomen.

Scenario 2: Mo wordt binnen een jaar veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf. Hij heeft geen zicht op gratieverlening. Er vindt geen herbeoordeling na 25 jaar plaats.

Scenario 3: Onderzoek, vervolging en tenuitvoerlegging zijn op orde en snel gerealiseerd. Mo zijn zaak komt relatief snel op zitting. Mo wordt binnen twee jaar veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf. Na 25 jaar kan Mo op basis van gratie vrijkomen.

Scenario 4: Onderzoek, vervolging en tenuitvoerlegging zijn op orde en snel gerealiseerd. Mo komt snel op zitting na aanhouding. Mo wordt binnen twee jaar veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf. Na 20 jaar komt Mo op basis van gratie vrij. Gedurende detentie heeft MO een beroepsopleiding afgerond en kan met een baangarantie terugkeren in de maatschappij.